

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

MADDİ KÜLTÜR

TOKAT'TA YEREL BİR KOLEKSİYONCU: HASAN ERDEM

Serpil SEYFİ¹

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca formal ve informal olarak insanlar toplama ve biriktirme eylemleri yapma eğiliminde olmuştur. Bu birikimler zaman içerisinde toplumsal sınırların aktarıldığı önemli arşivlere ve koleksiyonlara dönüşmüştür. Koleksiyonlar uluslar ve toplumlar için önemli bir kültür varlığıdır. Özellikle kültürlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kilit rol oynarlar. Bu yüzden koleksiyonlar ve koleksiyonerler ile ilgili akademik ve uygulamalı çalışmalar yapmak konunun açıklanması ve öneminin ortaya konması için oldukça önemlidir.

Ülkemizdeki koleksiyonerlere baktığımız zaman genellikle “karma” bir özellik göstermektedir. Her şeyi toplayan ve biriktiren bir koleksiyoner kitlesi vardır. Özellikle son dönem koleksiyonerler malzemelerini galerilerden veya müzayedelerden toplamaktadırlar. Bunun için de önemli bir ekonomik gelire sahip olmak gerekmektedir. Fakat bu yeni dönem koleksiyonerlerin dışında uzun yıllardır yaşadıkları bölgeler ile her türlü belge ve materyali rastlantısal olarak toplayan yerel koleksiyonerlerin sayısı oldukça fazladır. Bu çalışma ülkemizde yerel koleksiyonerlerle ilgili çalışmaların az olması ve yerel koleksiyoncuların yerel kültürün korunmasındaki rolünün ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında Tokat bölgesine ait koleksiyonu bulunan Hasan Erdem’in koleksiyonu ve koleksiyonculuğu merkeze alınarak Koleksiyoncunun yaşamı, koleksiyonundaki eserlerin neler olduğu ve bölgeye katkıları bu çalışma kapsamında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi Mimari Restorasyon Programı Öğretim Görevlisi

Koleksiyonerlik

Türk Dil Kurumuna göre koleksiyon; “Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Koleksiyoncululuğun uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Tarihsel süreç içerisinde sadece insanların zevk amaçlı eşya toplama eğilimlerinin ötesinde tarihsel ve toplumsal konuları açıklamaya yönelik çabalarını da yansıtmıştır. Özellikle 17. yüzyılda entellektüellerin egzotik ve oryantalist merakları bu disiplinin gelişimi için önemli bir süreç olmuştur. Örneğin; 1555’te İstanbul’a gelen Avusturya elçisi zoolog ve botanikçi Ogier Ghiselin de Busbecq, Viyana’ya dönerken beraberinde Roma ve Yunan sikkelerinden oluşan bir koleksiyondan başka 264 adet Yunanca el yazması da götürdüğü belirtilmektedir (Irwin,2008, s. 68). Özellikle Batı Avrupa’da Rönesans ile birlikte eser koleksiyonculuğu çok popüler bir konuma gelmiştir. Oryantalist araştırmalara önem veren devletler başta yerel koleksiyonerler olmak üzere kütüphane ve benzeri bilgi kaynaklarından edindikleri materyalleri kendi ülkelerine götürmüşlerdir (Kapıcı, 2015:209). Batı dünyasında koleksiyonerliğin öneminin artması ile birlikte “koleksiyon geliştirme” çalışmalarına yoğunlaşmışlardır. Vignau ve Meneses’e göre koleksiyon geliştirme; kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak olan materyal koleksiyonun geliştirilme süreci olarak tanımlamışlardır (Vignau ve Meneses, 2005: 35-36). Evans ise; koleksiyon geliştirme sürecinde var olan materyallerin kategorilendirilmesine ve bilgi kaynağı olarak kullanım süreçlerinin profesyonelleşmesine odaklanmaktadır (Evans, 2005: 12-16)

Osmanlı Devleti’nde ise Türk ve İslam eserleri haricinde eski eserlerin toplanması pek yaygın bir uygulama değildi. Yunan-Roma gibi eski ön Asya dönemime ait eserleri toplayanlar gayrimüslimlerdi. Müslüman halkı genellikle el yazma kitap, silah, ebru kâğıtlar ve dini eşyalar topladıkları gözlenmiştir. Osmanlı döneminde eski eserleri saklama ve toplamanın rastlantısal olarak yapıldığı görülmektedir. Özellikle önemli devlet adamları ve zengin kişiler tarafından yapılan koleksiyonların korunabilir iken, yerel koleksiyoncuların Osmanlı döneminde kaybolmaya yüz tuttuğu gözlenmiştir. Yapılan her tür koleksiyon kültürel değerlerin korunması ve aktarılması noktasında önemli birer bilgi kaynağıdır. Örneğin Ödemişli koleksiyoner Mutahhar Başoğlu Ödemiş Müzesini, Şakir Taner’de Tekirdağ Müzesi’nin temellerini oluşturan eserleri bağışlamışlardır (Özkan, 2004: 65-75).

Koruma; toplumların geçmişteki yaşam kültürünün zenginliğini ve geçmişte ulaşılan teknik bilgi birikiminde ulaşılan seviyeyi göstermesi açısından gerekli ve önemlidir (Madran; Özgönül, 2005: 57). Kültür varlıkları; süreklilik, tarihsel, anı, mitolojik, artistik ve teknik değer, özgünlük, enderlik, teklik, grup, çokluk, homojenlik, ekonomik, işlevsel, geleneksel, eğitim ve belge değerleri nedeniyle de korunması gerekli unsurlardandır (Madran; Özgönül, 2005: 61-74). Koruma ölçütleri ise; tarihi belge, eskilik ve estetik özellikleri ile de belirlenmektedir (Kuban,1970:342-343). Örneğin tarihi belge ölçütleri tarihi bir olayla veya kişiyle ilişkisi, tarihi bir olayı yansıtmaması şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kuban,1970:342-343). Bu sebeple geçmişe ışık tutan her belge başka bir olayı aydınlatılabileceğinden korumaya değer kabul edilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma var olan durumu saptamaya yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırma verileri, niteliksel ölçme araçlarından derinlemesine görüşme ve katalog inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme “Yarı yapılandırılmış görüşme “*Araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiğı bir görüşme yöntemi olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir*” (Güler ve diğeri, 2013, ss.95-96.). Katalog tarama yönteminde ise araştırmaya konu olan Hasan Erdem’in koleksiyonunda bulunan malzemeler incelenmiştir.

Araştırmanın Örneklemi: Araştırmanın Örneklemini Tokat’ta yaşayan araştırmacı Hasan Erdem oluşturmaktadır.

Hasan Erdem 1970 Tokat doğumludur.

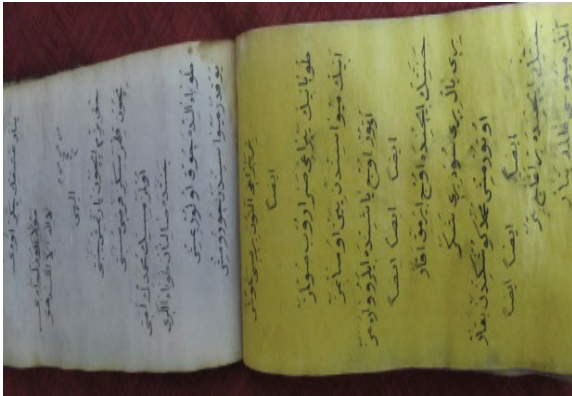
Esasen esnaf olan Hasan Erdem’in arşivinde;

- 1900-1985 yılları arası Tokat’a ait 12.000’e yakın fotoğraf,
- 1500’e yakın semerci, saraç, demirci, marangoz, ahşap ve benzeri mahalli el sanatları üretim malzemeleri,
- 300’e yakın eski tartı aletleri, mahalli ölçekler,
- 8.000’e yakın Osmanlı Dönemine ait mahalli evrak,
- 150’ye yakın eski haritalar, 5000’e yakın muhtelif Osmanlıca kitap ve dergi, Tokat’a ait kartvizit ve mektup,
- 1200’e yakın yöreye özgü bakır mutfak eşyası,
- 60 adet farklı dönemlere ait Tokat seramik objesi, Tokatlı hattatlara ait hüsnü hat levha, berat ve fermanlar gibi malzemeler vardır.

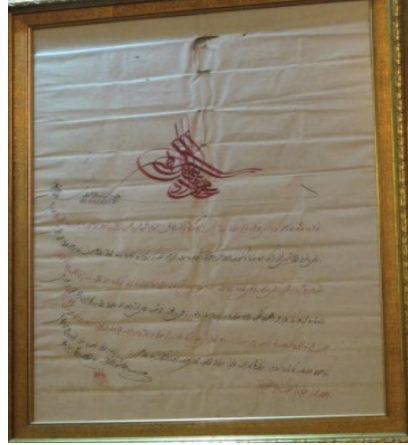
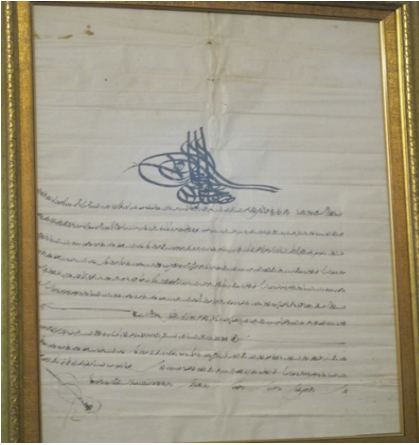
Albüm rneklerinden

El yazmalarından

Mühür Örneklerinden

Ferman ve Beratlardan

Eski Haritalardan

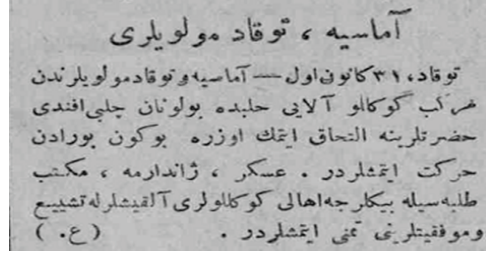

Sandık Örneklerinden

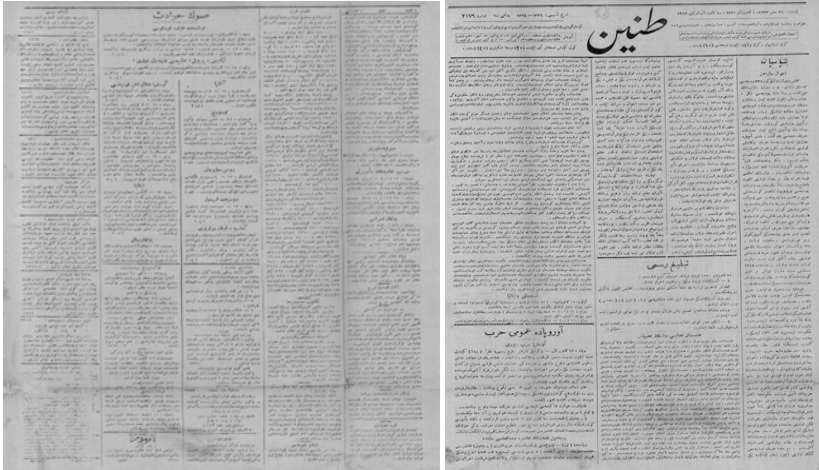
Hasan Erdem'in arşivinde bulunan 22 Şubat 1915'te Birinci Dünya Savaşı'na Tokat'tan gönüllü giden alayların 102 yıl önce Meydan Camii önünden törenle uğurlandıkları fotoğrafı ve o dönem Tanin Gazetesine konu olan bu olay ve 14 Ocak 1915'te Kanal Harekâtına katılmak üzere, Tokat'tan Halep'e gönüllü giden Tokat Mevlevihanesi Dervişlerini konu edinen İkdâm Gazetesindeki bilgileri paylaşmasıyla yeni bir olayı aydınlatıldığı bilinmektedir.

22 Şubat 1915 tarihli konu, 22.02.2017 tarihinde Tokat Gazetesine de konu olmuştur.

Amasya, Tokat Mevlevileri:

Amasya ve Tokat Mevlevilerinden mürekkep gönüllü alayı Halep'te bulunan Çelebi Efendi hazretlerine iltihak etmek üzere bugün buradan hareket etmişlerdir. Asker, jandarma, mektep talebesiyle binlerce ahali gönüllüleri alkışlarla teşyi' ve muvaffakiyetlerini temenni etmişlerdir. (Sayfa 4, Sütun 3) (Okuma: Hasan Erdem)

Tanin Gazetesi 1915

Birinci Dünya Savaşı döneminde 14 Ocak 1915'te Kanal Harekâtına katılmak üzere, Tokat'tan Halep'e gönüllü giden Tokat Mevlevihanesi Dervişlerinin bilgisinin bulunduğu belgeler. (Ikdam Gazetesi)

Hasan Erdem Bey'in Tokat'ta, Vakıflar Haftası etkinlikleri kapsamında Musluğa Köşkü'nde vakfiye, ferman örnekleri ve kentteki vakıf eserlerinin eski ve yeni halini gösteren fotoğraf sergisinden (<http://haberciniz.biz/tarihi-koskte-sergi-acilisi-633243h.htm>. Erişim Tarihi/ 12.11.2017).

Hasan Erdem Bey'in Tokat Müzesine bağışladığı üzerinde bulunan Arapça yazıda Türkçe manası "Yaşasın Askerler" ibaresi olan bu kalıpla mendil türü yazmalara baskılar yapılmaktaydı. Bunlar askere giden elleri kınalı askerleri uğurlamada kullanılmıştır (Demirci,2015:101).

Bulgular

Hasan Erdem ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen cevaplar; Koleksiyonun İçeriği, Koleksiyonerin Yaşamı, Kültürel Varlıkları Koruma ve Yeni Politikalar Geliştirme başlıkları altında kategorilendirilerek incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen veriler şu şekildedir;

Koleksiyonun İçeriği:

Koleksiyonunuzu Nasıl Temin Ettiniz Ve İçeriğinde Neler Bulunmaktadır?

“Öncelikle tarihi bir şehirde doğmuş olmanın verdiği avantaj ve yanında köklü şehirlî münevver bir ailenin bir ferdi olmak büyük bir avantajdı. İlk başta aile yadigarı objelerin muhafazası ile başladım koleksiyon daha sonra genişledi.Koleksiyonumun içeriğinde; 1900-1985 yılları arası Tokat'a ait 12.000'e yakın fotoğraf, 1500'e yakın semerci, saraç, demirci, marangoz, ahşap ve benzeri mahallî el sanatları üretim malzemeleri, 300'e yakın eski tartı aletleri, mahallî ölçekler, 8.000'e yakın Osmanlı Dönemine ait mahallî evrak, 150'ye yakın eski haritalar, 5000'e yakın muhtelif Osmanlıca kitap ve dergi, Tokat'a ait kartvizit ve mektup, 1200'e yakın yöreye özgü bakır mutfak eşyası, 60 adet farklı dönemlere ait Tokat seramik objesi, Tokat'lı hattatlara ait hüsnü hat levha, berat ve fermanlar gibi malzemeler vardır. Fakat tam ve net bir tasnifleme yöntemim bulunmamaktadır.”

Bu Eserler sadece Tokat Bölgesine mi ait, başka bölgelere ait eserler mevcut mu?

“Ekser çoğunluğu bu bölgeye ait ve özellikle yöresel özgün eserler toplamaya çalışıyorum bu anlamda Tokat birçok başka şehre göre oldukça zengin tarihi geçmişinden dolayı. Fakat daha ilerleyen yaşlarda ve özellikle başta imparatorluk coğrafyamızı kapsayan (Balkan Ülkeleri İran Kafkasya Orta Doğu vb. 14 ülke) yurt dışı seyahatlerimde edindiğim eserler mevcut”

Koleksiyonunuzdaki eserler arasında tarihi bir olaya ışık tutacak eser var mı?

“Belge nitelikli her şey bir tarihi olaya ışık tutmakta bunun yanı sıra özellikle 1890'dan itibaren başlayan fotoğrafların her biri bir belge özelliği taşımakta ve bir çok mimari restorasyon projesine dayanak oluşturmaktadır. Mevlevihane, Yüksek kahve vb. birçok restorasyonda projesinin hazırlanmasında arşivimden önemli katkılar oldu. Ayrıca Atatürk evi Etnografya müzesi Latifoğlu konağı 48. Piyade Alay Müzesi İstanbul 2. Beyazıd Türk Hamam Kültürü Müzesi vb. birçok müzenin oluşumunda koleksiyonumdan yaptığım bağışların katkısı olmuştur. Akademik birçok çalışmada ve belgesel nitelikli yapımlarda koleksiyonumdan faydalanılmıştır.”

Koleksiyonerin Yaşamı

Koleksiyonculuğa ilginiz ne zaman başladı, sizi koleksiyonerliğe iten sebepler nelerdir?

“En başta çocukluk yıllarımdan etkisi kısaca: 480 m² bir konakta dünyaya gelişim geleneksel Osmanlı yaşam tarzını devam ettiren büyük bir aile ortamı, Osmanlı münevverî bir dedenin varlığı ile onun etrafında şekillenen dünya algısı her şeyi ile özgünlüğünü kaybeden bir yaşam tarzına inat 150 yıl önceki kültürün devam eden varlığı ve onların bıraktığı bakiyeler etkili olmuştur. Daha sonrasında onlara olan sahiplenme tutkumla birlikte yaşadığım şehrin henüz yok olmamış

geleneksel yapısı ( rf adetler geleneksel zanaatlar ve zanaatkarlar) bunların yok oluşuna karşın bir belgeleme sahiplenme tutkusunu. İlerleyen yaşlarda ekonomik özgürlükle daha nitelikli obje ve eşyalar toplamaya eğilimim oldu."

Sizce Anadolu'da Koleksiyonerlik bilinçli mi yapılıyor?

"Olması gerektiği gibi değil lakin son yıllarda bu konuda  mit verici gelişmeler olmakta özel müzelerin sayılarının çoğalması bunun yanında belediyeler bünyesinde açılan şehir-kent müzeleri özgün yöresel eserlerden oluşan koleksiyonlar oluşturması adına  mit vericidir. Bakanlık müzecilik anlayışı şehir hafızalarının kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarmak adına yetersizdir."

Sizce, bizdeki Koleksiyoncu mantığı ile dünya örnekleri arasında ne gibi farklar var?

" zellikle sanat eseri koleksiyonculuğunda ülkemiz dünyadan yurt dışından çok geri Avrupa ve Amerika'da bu işi yapanlar daha bilgili ve branşlaşmış durumda ve en önemlisi de ciddi kaynaklar ayırmaktalar. Tüm bunlara rağmen tablo ve modern heykel dışındaki koleksiyonların tamamı Anadolu ve Asya kaynaklı oluşu ayrı bir çelişkidir.  rnek vermek gerekirse en nadide Selçuklu eserleri bunun yanında İznik seramik koleksiyonları ve bizim kültürümüze ait halı koleksiyonlarının yurt dışında oluşu örnek göstermek mümkündür."

İyi bir Koleksiyoncu nasıl olunur?

" ncelikle branşlaşmak gerek yani bir döneme ya da bir konuya y nlenmek gerek kesinlikle bilgi sahibi olunmadan iyi bir koleksiyon oluşturmak mümkün olmaz. Bir tutku ile sürekli takip ve araştırma içerisinde olunması gerekiyor. Bunun dışında yapılan bir koleksiyon toplayıcılıktan öteye gitmeyen istifçilik hastalığının ve sahiplenme tutkusunun bir yansımasıdır. Koleksiyoner bir paylaşım içinde olmalı ve en nihayetinde bunun halka açık bir sergiye ya da kurumsal bir müzeye dönüşmesi yahut bağışlanması gerekmektedir. Kişisel deneyim öncelikle iyi bir gözlem araştırma ve sürekli bilgiyi donanımı geliştirme gayreti ayrıca Osmanlıca okuyabilmek şehir araştırmaları sanatkar ve zanaatkarla sıkı bir bağ kurmak vb. şeyler sayılabilir."

Kültürel Koruma

Elinizdeki envanterleri nasıl koruyorsunuz?

" ncelikle güvenli bir koruma ve dış etkenlere karşı muhafazasına çaba sarf ediyorum. Nem, ısı, ışık gibi zarar verecek etkenlerden uzak bir ortam sağlamak  abasındayım."

Koleksiyonculuğun yerel kültürü koruma da etkisi nedir?

"Her türlü kültürel nesne en iyi anlamını kendi özgün çevresinde bulur. O nesneyi üreten koşullar fiziksel  evre ve kültürel kodlar yine kendi mekanında anlam kazanıp; anlam katar.

 rneklemek gerekirse bir Kütahya ya da İznik  iniyi oluşturan etkenler ne ise; Tokat seramiğini de bu topraklar meydana getirmiştir. Oysa daha 5 yıl öncesine kadar bu şehirde bu anlamda bir koleksiyon bulunmamakta idi. Günümüzde hem kayıtlara geçmiş olması adına m z-

eye kazandırılan koleksiyon çok önemlidir hem de 2 tane akademik çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Günümüz dünyasında ulaşım kolaylığı ve ekonomik zenginlikler sebebine özgün bir çok eser bulunduğu topraklardan ötelere taşınmaktadır. Bu konuda resmi kurumlar da gerektiği özeni göstermektedir; ancak bulunduğu coğrafyadaki insanların duyarlılığı sayesinde yerinde korumak mümkün olup; anlam kazandırmaktadır. Şehir hafızası ve arşivlerinin önemi global dünyadaki popüler kültür baskısının arttığı günlerde daha da önem kazanmaktadır.”

Yeni Politika Geliştirme

Koleksiyonerlik ile ilgili yaşanan sorunlar nelerdir?

“Özellikle belli bir aşamadan sonra muhafaza etmekteki güçlükler ve aynı zamanda maddi yönden koleksiyonun genişletmesindeki imkansızlıklar.”

Kamu ve sivil toplumdan beklenti ve alınan destek nelerdir?

“Mahalli anlamda özellikle Anadolu'nun Tokat benzeri küçük şehirlerinde koleksiyonerlik bir çok yere göre daha zor oluşu başta kamu yetkililerinin mevzuat yetersizliği ve kötü niyetli kişiler (Tarihi eser kaçakçılığı defneciler vb.) ile aynı kefeye konup değerlendirmeye yönelik tutumları tarafımdan anlaşılamamaktadır. Bu işi gerçek anlamda iyi niyetle yapan kişilerin kamu yararına hizmet etmekte oluşlarının farkında olmayışları, başta toplum hafızası oluşturmak kentlilik bilinci ve kent hafızası arşivi meydana getirmekte, fahriyen görev üstlenip koruyan kimselerin olması gerektiği şekliyle onurlandırmamak vb. Alınan destek anlamında şimdiye dek kendi adıma bir şey almadığımı söyleyebilirim.”

Yerel Koleksiyoncuların Profesyonel Koleksiyonculardan farkı nedir?

“Büyük şehirlerde özgün ürünler dışında tüm coğrafyaya ait ürünler bulmak mümkün bu da özgünlük sağlamamaktadır. Lakin mahalli anlamda yapılan koleksiyonlar hem yöreye özgün ürünlerden oluşmakta hem de o eşyayı, eseri, hikayesi ile birlikte edinmeyi sağlamakta, bu eserler de bulunduğu mekana, topraklara anlam katmaktadır.

Büyük şehirlerdeki koleksiyonlar daha ziyade ekonomik yatırım amaçlı yapılmakta ve korumacılığın ruhundan öte kazanç elde etmek yahut da eserden şan şöhrat elde etmek maksatlı yapılmaktadır. Ayrıca işin maddi boyutu da var. Büyük şehirlerde yaşayanların önemli maddi güçleri var. Mutlaka maddi imkanlar koleksiyonculukta önemli lakin daha düşük maliyetle yapılabilecek koleksiyonlarda mümkündür, kaldı ki yaşadığımız coğrafya bu anlamda oldukça zengin ve yüksek meblağlara gerek kalmadan da koleksiyon oluşturmaya imkan sağlıyor.”

SONUÇ

Bu çalışmada bölgesel bir örnek bağlamında ele aldığımız koleksiyonculuk kavramının işlevleri, amaçları ve kültürel öğelere katkıları incelenmiştir.

Yerel Koleksiyoncuların yerel kültürün korunması ve devamlılığını sağlamaları, sanatın yaygınlaşması, toplumun bilgi, birikim ve duyarlılığın artması gibi önemli bir işlev sağladıkları

görülmektedir. Yerel kültürün nadide örneklerinin yer aldığı ülkemizin en önemli koleksiyonları belgeleme, koruma, sergileme yoluyla sanatseverlere ve araştırmacılara sunulmakta ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılabilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Yerleşik kültürün öğeleri olan geleneksel sanatların yaşatılması ve devamlılığının sağlanmasıyla da yaygın bir eğitim faaliyeti yürüttükleri söylenebilir. Yerel koleksiyoncuların arşivlerindeki belge, fotoğraf gibi malzemeler bir anıtın restorasyonu esnasında anıtın geçmişine ışık tutabileceği gibi o bölgeye ait özel olayları ve durumları da ortaya çıkarabilmektedir.

Sonuç olarak; yerel koleksiyoncuların, yerel kültürün korunması ve aktarılmasında zaman içerisinde önemli birer bilgi kaynağına dönüştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca bu tip yerel koleksiyoncuların hem resmi hem de özel kuruluşlar tarafından desteklenerek; ellerinde bulunan malzemelerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik yeni stratejiler ve politikalar geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

KAYNAKÇA:

- Demirci, M.S. (2015). *Elvan Yazmaları Diyarı Tokat, Tokat*: Tokat Belediyesi Kültür Yayınları.
- Evans, G. E. (1995). *Developing Library and Information Center Collections. Library Science Text Series*. Libraries Unlimited, Inc., PO Box 6633, Englewood, CO 80155-6633
- Güler, A., Halicioğlu M. B. & Taşğın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hazen, D. C. (1995). Collection development policies in the information age.
- Irwin, R. (2008). *Oryantalistler ve Düşmanları* (B. Tırnakçı,  ev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kapıcı,  . (2015). şarkiyatçılar ve Koleksiyoncular: XIX. Yüzyılda Rusya'da şarkiel Yazması Kütüphanelerinin Teşekkülüne Dair Bazı Notlar. *H TAD*, (23). 209-236.
- Kuban, D. (1970). Modern Restorasyon İlkeleri  zerine Yorumlar, *Vakıflar Dergisi*, S.VIII., Ankara, 342-356.
- Madran E.;  zg n l N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, Ankara: Yalçın Matbaacılık Ltd. şti.
-  zkan, S. (2004). Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19(1), 65-86.
- <http://haberciniz.biz/tarihi-koskte-sergi-acilisi-633243h.htm> Erişim tarihi: 12.11.2017.
- http://www.tokatgazetesi.com/hll_haber_detay.php?id=35214#.WjP-p99l_IU Erişim Tarihi: 13.11.2017
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=241 Erişim tarihi: 11.11.2017

